

Pa. 26. C. 35.

KAIS. KÖN. HOF. BIBLIOTHEK

20.606-B

ALT-

20606-B

A
MAGYAR SZÓNYOMOZÁS

ÉS AZ
ÖSSZEHASONLÍTÓ NYELVÉSZET.

ISKOLAI ÉRTESITVÉNY

A
SZARVASI ÁG. HITV. FŐTANODÁBAN

JUNIUS 24—26 TARTATANDÓ

KÖZVIZSGÁLATRA,

MELLYRE EZENNEL A NEVELÉSI ÜGY BARÁTJAIT MAGA ÉS
TÍSZTTÁRSAI NEVÉBEN MEGHÍJA

Dr. BLOCH MÓRICZ,

IGAZGATÓ OKTATÓ.

PEST, 1846.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYINÁL.

Az újabb kor' tudományos fejlődésében semmi sem szült dúsabb eredményeket, mint az összehasonlítás módszere. Az összehasonlító boncztudomány a természettanban szintúgy, mint az összehasonlító nyelvtudomány a nyelvészetben: amaz a természeti tárgyak halmazát, ez a könnyített közlekedés útján a tudós világ tudtára jött, roppant sokaságú nyelveket törekedik rendszerezíteni, s általános elvek alá sorozni. A természettudomány' egyes ágai sokáig' elkülönözve míveltettek, mert előbb az egyes tényezőket kellett minden oldalról megvizsgálni, elemezni és osztályozni, s csak akkor lehetett a tudomány egészét szem előtt tartva az egyes részek egymáshoz viszonyát vizsgálat alá venni s meghatározni. — Hasonló úton járt a nyelvészet is. Egész századunk elejéig a különböző nyelvosztályok szigorun elkülönözve míveltettek; a nyelvész, ki az úgynevezett classicai philológiát üzte, grammaticája, és variansain túl csapongni véteknek tartott, és annyival kevésbé lehetett a classicai nyelvészettől várni, hogy még valami más nemzetek szellemi fejlődésével bibelődjék, minél jobban volt az hellenjei, és latinjai remekségétől áthatva, kik előtt hazájukon kívül az egész világ vad barbar volt. Más oldalról az u. n. semiticus nyelvek' vizsgálói gondosan kerültek a classicai nyelvekkel érintkezést, mi ha néha történt is, rendesen versenyző célból történt. Sőt az egy körbe tartozóknak elismert nyelvek is elkülönözve, és mondhatnók ellenséges viszonyban álltak egymás irányában. A dús hellen nyelv kedvellője megvetéssel nézte a latint, viszont a' simított nyelvű ciceronianus semmit sem akart tudni a hellenekről.

Illyen volt a nyelvészetnek állapota, a midőn keleten egy új nap feltűnt a vakító fényével a tudós Európát bámulatra ragadá. India classicai nyelve, a sanscrit, evangelium gyanánt jelent meg, testvéri egységet hirdetve a meghasonlott nyelvészek között. *Schlegel*, *Humboldt*, és *Bopp* a sanscritnak szerencsés művelői e nyelv dús és eredetiségét megtartott nyelvben gyökereit találván fel, a műveltség folytatásban mintegy elkoptatott román, germán és szláv nyelvek tüneményeinek az e végett tett vizsgálódások nyomán világosan kimutatták, mikint a nevezett nyelvek mind egy családhoz tartoznak. Most egy új tér nyílt meg a nyomozó nyelvész előtt. Át kezdte látni, hogy a mi az egyik nyelvágban homályos, azt csak a másik nyelvágban világosabban fenmaradt tünemények által deríthetni fel, átlátta, hogy a latin nyelv tüneményeit nem lehet alaposan megmagyarázni a görög segítsége nélkül, és viszont a görögöt nem a latin nélkül, sőt a sanscrit a germán és a szláv nyelvek grammaticai ösmerete is szükséges lett a classicus nyelvek alapos, s benső szerkezetüket ismertető tudományához. Most az, a mi nem rég ez előtt inkább játék és tréfa tárgya volt, és gyenge eszű tudósoknak eszközül szolgált, hogy üres órájukat még üresebb foglalatossággal töltsék, most mondom, a hazánkban is a szorgalmas, de véghetetlen hig eszű Kassai és hasonló társai által rossz hirbe keveredett nyelvhasználat szükséges és szilárd alapokra épült tudományvá vált, mellyet hazánkba is átültetni már már nagy ideje, nevezetesen, miután üdvös nyelvmozgalmaink sok hivallant is felbátorítva avatlan kezekkel nyulni szép összehangzásu nyelvünk húrjaiba, hogy idétlen s kellemetlen hangjaikkal a közönség türelmét kísértsék.

A nyelvhasználat, valamint a nyelvtudomány általjában, kétféle. Az egyiknek feladata a gondolat alapviszonyait a mint az a nyelvben nyilatkozik, kikutatni, s megmutatni, micsoda kifejezést nyertek ama általános viszonyok az egyes nyelvekben, s ezt mondhatnók *bölcséleti nyelvhasználatnak*. — Második neve a nyelvészeti kutatásnak a nyelvet mint időben fejlődő tárgyat tekinti, s nyomozásait úgy intézi, hogy előbb a nyelv tetteles állapotját minden legkisebb elágo-

zásiban vizsgálja, egyes részeinek pontos ismeretét eszközli, s azután azt vizsgálja, mi van az egyes nyelvben gondolatra és alakra nézve egyező más nyelvekkel. E végre meghatározza mindenek előtt a hallam (Laut) 1) átmenetének törvényeit, s tovább haladva vizsgálja az eredeztetés és hajlítás szabályait, s lefosztván a mondatba szőtt szórót mind azt, a mi a szónak mondatbeli viszonyait jeleli, kinyeri a tiszta gyököket, mellyek a rokon nyelvekben jobbara egyezők, de a különböző ágakbani különböző eredeztetés által módosítatva eredeti rokonságokból mintegy kiesetteknek lát-

1) Hogy Laut és Klang, a magyarban mind a kettő hang, magyar elnevezésökben megkülönböztetendők, azt rég érzik a hazánkban nyelvészettel foglalkozók, mert ha a német azt mondja: Der Klang eines Lautes, ezt magyarra nem lehetne másképp áttenni, mint a hang hangja, a mi vagy képtelenség, vagy superlativust jelentő, mint éjnek éjjelén = sötét éjjel. Tisztelt barátom Szemere Pál, a nyelvújítók legszerencsésbike, kinek már annyi jól alkotott új szavakat köszön nyelvünk, ez előtt vagy két évvel figyelmeztetett engem nyelvünk e hiányára, mellyet azért volt oly nehéz kipótolni, minthogy e mint természeti hangokat jelentő számtalan magyar szók, mint természeti hangok utánzásából keletkeztek, és annál fogva felettebb jellemzettek, szűk tartalmuak, mintsem hogy oly általános valamit mint a' német Laut kifejezhetnének. Legjobbnaak találtam tehát magát a német szót előbb elemezni, és annak hasonlatára alkotni osztán megfelelő magyar szót. Laut a régi németben Hlut egygyökű, a goth hlautjan, a régi német hlosen, új német lauschen-nel, (görögben κλυειν); s Graff szerint (Althochdeutscher Sprachsaß 4. §. 1096 C.) hlu = hall = hören Hlut tehát annyi, mint hallott mi, mint Hlut, (fluxum quid); és Bild, faragott mi (bilden-ből, melly a közép németben annyi, mint faragni); továbbá Brand, égő mi, Semd, fedező mi (himan-ből, melly a közép németben = bedecken, fedezni), Band, kötő mi stb. Ezeknek analogiájára neveztem el a Laut-ot a hlu-nak megfelelő hall-ból, hallamnak, hol az m képző, szintugy tárgyat jelentő mint a németben a t, mint pl. folyam, folyó mi, roham, rohanó v. rohantatott (sit venia verbo) mi, érdem stb.

szanak. Ez uton sikerül a rokon nyelveknek eredetileg közös elemeit a későbbi járulékoktól megkülönböztetni, az idegent kiválasztani, és a sajátágost annál világosabb fénybe tenni; ez képezi a *historiai nyelvhasonlítást.* *) — Kiindulási eszméje e módszernek az, hogy az emberi szellem fejlődésével a nyelv is folytonosan fejlődik, azért is főtörekvése a nyelv legrégebb korszakaig felhatolni, s onnan kiindulva azt minden fejlődési stadiumain keresztül figyelmes szemmel kísérni a legujabb időig. Ez uton a nyelv-alkzatok egészen másképen tünnek fel, mint azokat az ember első tekintetre venni hajlandó, tetszőleg egyszerű alakzatok mint összetettek mutatkoznak, más részről látszólagos sokféleség egy egység alá rendeztetik, és a szabálytalanság szabályszerűvé válik. Ezen nyelvészeti módszernek szerzője *Grimm*, ki négy kötetnyi német nyelvtanában e módszert legelőször használta, és a legfényesebb siker által hasznosságát is bebizonyította. De a mi a láng eszű német' fáradozásainak sikerült, az hazánk tudósainak nyelvünkre nézve jelenleg legnagyobb ésszel, s legnagyobb szorgalommal se volna lehetséges *). Grimm a 4-ik századbéli Góth biblia

2) 1. Die Sprachvergleichung in ihrem Verhältnis zur klassischen Philologie von Dr. Georg Curtius.

3) Ki mondhatta volna meg pl. *Getraide* mi származása, ha az ó németből nem tudjuk, hogy ez eredetileg *kitragida* = *Das Getragete* = új németül *Das Getragene*, a természetmenny, mint *peran*, előhozni-ból, *Die Ge-bürt* = *Das Gebotene*; vagy ki mondhatta volna meg *Bild*-nek valószínűs származását, ha a közép németégből nem tudaták, hogy *bilfen* annyit jelentett, mint *fargani*, és így *Bild* annyi mint *fargmány*; ép úgy mint a magyar kép rokon értelmű *Копия*-nel a magyarban *kapálni*, *hauen*. Hasonlóképp a magyar elavult részeseülő alakja *hosvedja hosó* helyett tisztá világot áraszt a különben egészen homályos származásu *tolvaj* szóra. Ugyan is *tól* = *toval*; mint *ló* = *lov* (*lovak*), nemcsak annyi mint *ab*, *abs*, hanem eredetileg alkalmasint általában távollétet jelentő ige-nyelv volt, mint a latin *tol-lets*; de ez általános jelentés kiavultván, csupán csak *tol*, *trudit* értelemben maradt még használatban és gyök gyanánt *tolvaj* szóban, melly an-

fordításán kívül a 8-ik századtól kezdve folytonos sorát találta elő a leggazdagabb nyelvemlékeknek, úgy, hogy már az egyszerű szemléletnek is a nyelvfejlődés törvényei feltűnők. Ellenben a mit mi e nemben birunk, oly közel eső korból való, hogy ha a helyesírás különösségeit, mellyek a latintól kölcsönzött, és nyelvünk hangjait tökéletesen ki nem fejező betűk tétovázó használása szült, levonjuk, és azokat a mi helyes írásunkba átteszszük, alig marad valami megjegyezni való. Ámde valamely nyelv eredeti alakja annál könnyebben, és annál világosabban kitűnik, minél közelebb tekintjük azt eredetéhez. Ha igaz, hogy két nyelv, melly valaha közel rokon volt, később az azokon beszélő nemzetek egymástól messze szakadván, mindegyik földje, éghajlata, foglalatosságai, és az ezeket feltételezett világnézetek, valamint szomszédjai által, mellyekkel viszonyba lépett sat. különbözőn módosítatva, végre annyira elváltozhatnak, hogy a kettő eredeti hasonlatosságára többé egy könnyen reá nem ismerhetni, akkor világos, hogy e különbséget annál kisebbnek találандjuk, minél közelebb juthatnánk elszakadásuk idejéhez.

A mondottakat hazánk nyelvére alkalmaztatva, annál könnyebben lehetne a magyarnak rokonait a roppant sokaságu nyelvtömegeből kiismerni, minél régibb nyelvemlékekkel birnánk, nevezetesen, ha a magyarok nyelvét azon korból ismernők, midőn még Ázsiából hozott vallásukat, életmódjukat, és szokásaikat nem változtatván, nyelvük eredeti bélyegét még el nem veszté. Azomban az is igaz, hogy ha a németnek a régi nyelvemlékek leginkább arra szolgáltak, hogy segítségökkel az út kitaláltassék, mellyen az igaz nyelvészetnek járnia kell, mi már kijelelt úton indulhatván, olyféle segédeszközökre annyira nem szorultunk, 's lehet reményünk, hogy csekély forrásainkkal is a czélt elérhetjük, ha csak munka közben az utat el nem tévesztjük.

nyi, mint tol = ó = tovaló = távolló = tollens. Szintugy less ó, óta, mióta, azóta, és hajdan, hajnal szavaknak összerögzése érthető egymás és a finn *aj-ka* (*ka* névképző) tempus; *aj-ainen* (*ainen*, melléknév képző) temporális, *aj-na* semper képző.

Az út pedig egyszerűen ez: álltassanak össze nyelvünk szavai, fogalmi, és hallami eredetök szerint, osztályoztassanak ennek nyomán nemekre és fajakra, akkor kettőt nyelrendünk: a szavak első gyökei és képzői ismeretéhez jutunk, és másodsor kiviláglandnak a hallamtan törvényei, az úgy kinyert gyökök lesznek aztán összehasonlitandók az u. n. finn nyelvcsalád gyökei, s képzőivel, mint a melly nyelv-családdal a magyar, mind a história, mind az eddig tett nyelvészeti vizsgálatok nyomán legvalószínűleg rokon. De ez összehasonlítás közben ismét folytonos figyelem lesz fordítandó mindegyik nyelvnek éghajlata, műveltsége, és más befolyások által sajátágosan módosított nyelvtörvényeire.

Most vizsgáló pillanatot vetendünk a kijelelt út egyes stádiumaira.

A mi először a szónyomozást illeti, ez kettőt tartozik világra deríteni: először azon változást, melyen keresztül ment a gyök, főnév, melléknév, ige, igehatározóvá lévén, egy szóval a beszéd egyik osztályából a másikba való átmenetében; de ugyanakkor figyelnie kell másodsor arra is, hogy milyen változásokon ment keresztül a gyök az idők folytában, különböző hely- s műveltségi viszonyok közt.

Ha ezen változások okai után nyomozódunk, azt találjuk: hogy a nyelv nem csupán az ész törvényei által határozatik, hanem a jó hangzat szabályaitól is függ, és az ember nem csupán értetni akar, hanem fogalmait úgy ejteni kívánja, hogy mind magának a szó kiejtése erőtetésbe ne kerüljön, mind a hallgatónak kellemesen hangozzék. Valamint az ész, melly fogalmakat képez, azokban világosságot, és értelmességet keres, úgy a hangokat felfogja, azoktól megkívánja, hogy könnyű átmenetűek, egyezők, összeillők, egy szóval jó hangzatúak legyenek. —

A midőn tehát mi a nyelvet a szófejtés törvényei szerint elemezni és kikutatni akarjuk, a szavaknak mind fogalmi mind hallami eredetűek szerinti össze állítása szükséges; a miből azoknak nemzetekre, családokra osztályozása lehetségessé válik.

A szónyomozásnak első teendője tehát a nyelvkincsnek mintegy első alaptörékjét, a gyököket kikutatni, hogy

ezeknek nyomán kijelhesse azon módokat, melyek által a nyelv alaptökéjét fejlődése folytában gyarapította. Mondatik pedig szógyöknek egy oly izesült hallam, melly különbözőn idomított, de egyféle alapfogalomra mutató szavak egész sorozatának alapul szolgál, így például a magyarban: *al, alacsony, alap, alatt, alás, alázat, alél, aléltás, alj, aljas, aljadék, alság, aljasodik, alom, almos, alszik, alom, algy — ágy, algyu — ágyu* sat. valamint a hasonló finn: *ala* locus infra quid area inferior szóból lesz: *alo* quod infra est, *alo* locus, quem quis sedens occupat, *Sittplag; alás*, decorsum; *alitse*, subtus, *alaha*, locus inferior; *alainen, alhainen, aluinen*, substratum; *alario*, locus humilis, vallis; *alamainen*, inferior quoad conditionem (demissus, subditus): *alainmus*, humilitas, submissio; *alalissuus*, quies rei in loco suo, inde: perpetuitas, continuitas; *alus*, quod subjacet, substractum; *alanko*, locus humilis, vallis, *alustan*, fundamentum pono, substuo; *alastus*, substructio, *alenen*, inferior fio, humilior; *alehdun*, demittor; *alennan* inferiorem reddo, humilior; *alennus*, humiliatio, submissio; *alenso* status humilis sat. Hasonlón *fej* vagy *főből* lesz, *fejedszik, fejel, fejes, befeszes, fejes, fejeskedik*, továbbá *fel, felül, felibe, felett, fölöz; felség, felséges, felleg, jelhő*, ⁴⁾ *föd, födel* stb. a finnben *pää* (o pé-fő ⁵⁾ 1.) caput; 2.) quod in capite est, mens ingenium, memoria est, 3.) extremitas rei, finis, 4.) locus superior, qua ex causa Cass. Allat. Adess. et Abl. involvunt lat. *super, desuper, superne* etc. *on katon päällä*, est supra tectum, *kirjoitan päällä*, inscribo, felirok ⁶⁾. Ebből lesz

4) A különben józan gondolkozása Molnár János a külhang-hasonlat szerint *felhő* szót a görög *νεφέλη*-vel hozza kapcsolatba, holott e görög szónak, valamint a német *Nebel*-nek és a latin *nebula, nubes* a szláv *nebo* nak, a sanscrit *niv*, szétfoly, szétterjed a gyöke.

5) A magyar *f*-nek, néha a *b*-nek is a finnben *p* felel meg: így *pun* sa (mint sem oszú) *peltto*-föld = *Feld*; *patu*-falat.

6) Itt a *fel* szónak származása főből a grammatica szabályain alapuló, holott a magyarban miképi származása féjből nem világos. Ez különben nem egyetlen példa a magyar szónak finn ál-

pamen capitatus; *pääblinen*, supernus; *päätoin*, capite v. fine carens; *pääkkö*, caput habens solito majus (magy. = fejk); *pääkkä*, securis, (magyarul = fej-sze); *pääty*, *päädyn*, apex, culmen parietis; *päätsi*, capistrum; *päädyn*, ad finem pervenit; *päällistän*, superpono; *päättän*, caput impono, befejez, Ende machen; *päättöä*, capitis impositio, conclusio; *päärmä*, fimbria; plica, marginalis (magyarul perém, de ez alkalmasint a német Bräme); *pääsen* (a pää qs. ad finem pervenio) solvor, demittor, evado; *päätemys*, solutio dimissio, ect. ect.

A gyök mint olyan, nevezetesen származék nyelvekben tisztán használatba nincsen, vagy legalább igen csekély számmal található; a nyelv gyökeihez tehát csak tudományos vizsgálat útján juthatunk. Ha a magyarban több egy tagu tovább nem elemezhető szavak 7) vannak forgásba,

tali származtatására. Így *ember* szónak a magyarban első tekintetre semmi gyöke, holott a finn segítségével világos, hogy *ember* szóban a második erősített fok jele *ebb* = finnben *empi* a gyök, valamint *legény* szóban *leg* az első erősített fok jele a gyökér. Más nyelvekben is az ember elnevezése összefüggésben van az erő szóval, így a héberben *geber férst*, és *gibbór*, erős a latinban *vir* és *vis*. Más nyelvekben az ember elnevezése gondolkodó tehetségéről kölcsönöztetett így Gothban *Man*, *Marra*, *Manus* = *Mensché*, a sanskrit *man* = németül *meinen* = latinul *memini* ből, hasonlóan a finnben *mies*, *vir*, *mie-tin*, *cogito*. *Lágnak* hasonlóképp a magyarban semmi származása, ellenben a finnben *le-jun*, rezeg, lobog, innen *lejmaan*, fulguro, láng tehát *g* névképzővel annyi, mint *lobogó*. Csekély módosítással és szokásos hallani átmenetekkel *j = h =*, vagy szilárdabbul *b*, *lehun*, tremo = lebben, innen *leh-ti* = levél, tremulus quid; lehdekás = leveles stb.

7) Szorosabb nyomozás azonban sok magyar szót, melyeket eddigelé gyök szavaknak tartottunk, származottaknak mutatand, így például: *lel*, egygyökü *le*-vel valamint *talál*, egygyökü *talp*-pal, mind kettőben az *l* igeképző, *s* mind a kettőben *le*, vagy *al* csaknem egészen egyértelmű gyökök. Később megmutatandjuk, mikép a tovább nem elemezhetőnek tartott *néz*, *lát*, *hall*, *szavak* szinte származékok. —

az egyébre nem mutat, mint arra, hogy a magyar nem származék, hanem az eredetihez nagyon közel járó nyelv.

Minden hallam belső szükségéből eredvén; az az embernek azon szükségéből, mikép érzelmeit, indulatait stb. kifejezni törekszik; következésképp a szavak első gyökei az első egyszerű embereknek első érzelmeit kifejező indulat és mutató szócskák lehettek, mellyekből később a gondolkodó ész összefüggő szavakat alkotott. A miből világos, hogy akár-melly nyelv szavai csak igen csekély számú gyökökön alapszanak, s a nyelv gazdagságát nem a gyökök nagyobb száma, hanem azoknak dúsabb kifejlése képezi.

Már a gyökök ekképi származása teszi világossá, mikép azok bizonyosan egy taguak, nem lévén ok feltenni, hogy az ember érzelmeit, indulatait eredetileg két hanggal fejezte volna ki; azonban a nyelvtudósok' vizsgálódásai ugyanazt bizonyítják, s nevezetesen nyelvünkben még az első származékok is megtartották az egytagúság törvényeit. Nem kevésbé világos az is, hogy a gyökök természetöknél fogva sok értelműek, nem lévén még a képzők által közelebről, és szorosabban meghatározva; a minél fogva az annyszor vitatott kérdés, a tárgyakat elnevező, vagy a cselekvősegeket jelelő szavak léptek e fel előtt a nyelvben, nekünk üres kérdésnek látszik. Az emberi nyelv a nyert benyomásokat kifejező egyszerű rövid hangokkal kezdődött, a melly hangok alkalmasint sem névszók, sem izószók nem voltak. Így pl. mennydörgést hallván az ember a nyert benyomást alkalmasint a hallott hangot utánozva, *dörr* által fejezte ki, és e hangot használva, az ember világosan sem a tárgyra nem gondolt, mellyet latinul *tonitru*nak mondunk, sem a cselekvésre, melly *tonare* szóval fejeztetik ki, csak mikor később tárgyat és cselekvőseget megkülömböztetni tanult, fejezte ki e megkülömböztelést a gyökhöz ragasztott képző által, és lett: „*dörög*“ és „*dörgés*“.

Nyelvünk eredetiségét az is mutatja, hogy benne ilyen gyök természetű tárgyat és cselekvőseget egyiránt jelentő szavak jó számmal találhatunk, így például: fagy, *gelascit*, *glaciat*; és fagy *gehu*, *algies*, zár *accludit*, *pessulat*; és zár *pessulum*, *vectis*. Láb *pes* szó közönségesen csak név

gyanánt használtatik, azomban a köznépnél most is mint ige használtatik például hallhatni Szeged vidékén: Mit tipsz — lábsz mindég? Vagy egész nap tip — láb, — Különbén a magyarban ez első gyökök egyáltaljában könnyebben feltalálhatók, mint az indogermán nyelvekben, a hol előképzők, középképzők és végképzők megkülömböztetendők, és sokszor mind a három egy szóban; így például a német *Schatten*; régi németben *scada*, a sanscrit óa-ja-val egygyökü, és előképző, és végképző d vagy t által lett. Szintugy a görög *δωροσ* és *δωρα* és latin *obscurus*, oroszul *szien* ⁸⁾; vagy például *Getraide*, gabona (régii németben *ki-trag-ida=das* *Getragene = was der Boden getragen*), mind a három változásokon ment keresztül. Ellenben a magyar szavak rendszeren csak végképzők által alkottatnak. Középképzés, mint a *minő lép és láb-³⁾*ban, ér és ár-ban észrevehető, és előképzés, mint a *minő omol, bomol, romol* szavakban látható, a ritkaságok közé tartoznak.

8) Innen veszi a magyar *szin*, szó is eredetét. A magyar e szót az indogerman nyelvőrzsökhöz tartozó oroszból kölcsönözte, hol *szin* szónak egyféle az eredete a görög *σκινη*, a latin *scena* szóéval, és melly nem egyéb mint *ska*, fődőzni jelentő gyök, melly ismét a görög *σκε-oi*, fedez, a német *Schoppen*, *Schuppe*, *Schuh*-ban is ugyanaz. És különös, hogy a színek másik *color* értelme szinte fedez fogalomra mutat. A sanscritben is *var-na* *szin*, *vri*, fedri-ből jő. A mi a színek elnevezését illeti, azok a dolog természeténél fogva nem eredetiek, hanem származtattak, és csakugyan a finnben *walkia*, fehér tulajdonképen annyi, mint *világos színü walo*, lux, lumenből *musta*, fekete pedig annyi, mint földszinü, *mau* földből, a magyarban *vörös* tulajdonképen véres, *sárga*, sárszinü, *fejér* a német *Geuer*-rel egy eredetü, és a sanscrit *hha*, a görög *ωω* a magyar *fény*-el áll világos összefüggésben.

9) *Lép* úgy van *láb*hoz, mint a magyar *jár*, a finn *jal*, *pes*-hez, a mellyből a magyar *gyalog* is lett. (l. antiquitates lit. hung. a J. N. Révai § 77) valamint *gyaláz* is, melly e szerint annyi, miht lábbal tapos. Szintugy *jer*, *gyere* is ide tartoznak.

A szónyomozás második tevénye a hallam-tan. Ebben három pont jön vizsgálat alá. Az első világos, mert a hallamok műszeri rokonságán alapszik, mellynél fogva egy és ugyanazon műszerrel ejtett hangok egymással könnyen felcserélthetnek; sőt mikor származtatás, képzés következtében, két, egy műszerrel nem ejthető, hallam összeütközik; az egybefoglalt kimond — hatás végett a csere szükséges is, így mondatik *ront*, *romt* helyett, *önt*, *ömt* helyett, minthogy az ajak betű „m“ a „t“ nyelvetűvel egybefoglalva nem ejthető az m-nél az ajkak összecukolódván. Többet a hallamtan e részéről l. német nyelven kiadott magyar nyelvtanom 13—18 lapjain.

A hallamtannak második pontja mélyebbre ható nyomozásokat tesz fel, és nehezebben hozathatik szabályok alá; ez a hallamnak a fogalomhozi viszonyát, vagy azon összefüggést illeti, melly bizonyos tárgyak, benyomások, fogalmak és az azokat kifejező hallamok közt létezik. Ugyan is a szó, a mint fellebb láttuk, azon benyomások által keletkezett, mellyeket a tárgyak az ember érzékeire gyakorolnak, ennél fogva világos, hogy a szó eredetileg hű kinyomata az általa kifejezett tárgynak, vagy a cselekvőségnek, más szóval, hogy a tárgy, vagy cselekvőség, és a szók között valami egyazonság létezik. Minthogy azomban egy tárgy több oldalról illetheti az ember érzékeit, felfogását, könnyen érthető, hogy lehet mind a mellett egy tárgynak különböző nyelvekben különböző elnevezése; egy példa fel fogja világosítani a mondottakat: *néz* a magyarban, *nae* a finn nyelvben annyi mint *video*; honnan ez a jelentés? Micsoda kapocs köti össze a nézés cselekvőségét, a néz kifejezéssel? Annyi bizonyos, hogy a z itt képző épen úgy, mint sóz, kövöz szavakban, a hátramaradt gyök tehát nem egyéb, mint, ni! melly, mint általjában az indulat szó, első elemét képezi a később alakult törzsököknek, minthogy először azokra fakadt a megilletődött ember. Mikor az ember valamit megpillant; *ni! no!* vagy *la!* indulatszócskákra fakad; szintugy, mint valaminek hallására, *ha* kiáltásra. Mi természetesebb tehát, mint hogy később egyes kifakadó hangjait beszédbe fűzni, és a cselekvőségeket jelelő hallamokat a

tárgyakat jelentőktől megkülönböztetni kezdvén, a nevezett indulatszócskákat arra használta, hogy azokból a nézés, hallás cselekvőségét kifejező igéket képezte, és lett: *néz, lát, hall*. Hasonló eredetük van: *áh-it, óh-ajt, ás-it, ám-it* igéknek, valamint sok névszóknak is.

Ezen első kútfejét a nyelv-gyökeinek nem kell össze-zavarni egy másik, következményekben még dúsabb forrásával a gyök-hallamoknak, elnevezendő tárgynak hangzásától kölcsönzött elnevezést (*ονοματοποιημενα*). A chinaiak a macskát *miaonak* nevezik, bizonyosan azon hangról, melylyen ez állat szóllani szokott. A magyar elnevezés szinte „*ma*” és kicsinyítő cska-ból áll. A madaraknak magyar elnevezései tökbnyire a hangok utánzásából vétettek, így: *bibicz, pitypalaty, csinege, darú, pnty* (finnül peipo) stb. különösen gazdag ilyenmű igékben a mi nyelvünk, a pálcza eltöretvén *recs-eg*, a puska kilövetvén, *rop-og*, az ágyú elsüttetvén. *dur-ran*, a harang *kong*, az ökör *bög*, a bárány *bé-get*, a lúd *gág-og*, a kakas *kukuriku-l*, a bagoly *huhog-at*, a kakuk *kakuk-ol* stb.

A hallamtannak egy harmadik, minden nemzet egyéniségében alapuló oldala is van, a *nemzeti szép-hangsat*, (Euphonia). Minden nemzetnek van saját szerűn jellemzett zenészete, festészete, költészete stb. és szintugy van saját szerű széphangzatja is. Míg a tót halomra toldott sok más-salhangzói az ó prszt, chrty, trn, vrch, vlk-jaib-n gyönyörködik, addig a magyar minden más-salhangzót külön önhangzóval szeret ejteni, és *asztol* helyett *asztal*, *klass* helyett *kalásst* mond. Minden nemzetnek vannak kedvencz hallamjai, és a hallamoknak bizonyos összerakás módja. A francia szereti a nyifa- vagy orrhangokat, a német kedveli a hehentős hallamokat, a tót gyönyörködik a sziszegő és rezgő hallamokban, a magyar kedves hangjai a lágyított cs, gy, ly, ny sat. E különös hallamjelleme az egyes nyelveknek idegen nyelvektől kölcsönzött szavakban mutatkozik leginkább, így lesz a francziából a latin manus-ból main, sanus-ból, sain, vicinusból voisin, minusból moins; punctumból point stb. A magyarban lesz Angelusból Angyal, Georgból György, Sínse-ből lencse, Fadel-ből fáklya, Sarte-ből Kártya lett.

Átmenvén az etymológiáról a nyelvhasznításra, itt mindenek előtt az összehasonlítandó nyelvek fejlődési korszaka meghatározandó. A nyelv míg él, és azon egy nemzet beszél, folytonos változásoknak van alávetve, mind a szavak alkata, mind — ámbár kissé mértékben — a' nyelvtani szabályokra nézve. Más például a latin nyelv Numa törvényeiben, más az Arval barátok (Fratres Arvales) himnuszában, ismét más a 12 törvénytáblában, mely végtelenül különböző Ennius nyelvétől, még inkább Plautus és Terentiusétól, végre a Rómaiak Augustus alatt alig értették volna már a Numa korbelieket. De Augustus korában a nyelvfejlődés dejelő pontját érte, a nyelv-alakok megszilárdultak, a szavak értelme megállapodott és Ausonius Claudianusig egy maradt; de erre nem sokára ismét mozgásnak indult, és új életre támadva egy egész nyelvcsaládnak, mely *Rómán* köznévi alatti ismeretes, lételt ad. Így minden nyelvben három korszakot megkülönböztethetni.

A mozgalmasság, növekedés korszakában, a nyelvte-remtő ész erejéből ki nem fogyva, változtat, alkot, 's ennek következtében a gyökök és szó alakok folytonosan változván a szókincs, a nyelv gazdagsága szemlátomást gyarapodik. De itt ismét két életkört kell megkülönböztetni; az elsőben a hangkellem, a másokban az értelem törvénye túlnyomó. Míg a nyelv csak a nép száján forog, s hallamai irás által meg nem alapítottak, addig a hangkellem jellemzi az új nyelvszerzeményeket, és a hallam törvényei a főtenyezők mind a szóalakok változtatásában, mind a gyökök gyarapításában. Mihelyt ellenben a nyelv írásban némi megállapodást nyert, a szóalakulásban, a kölcsönzésben, és mindenemű nyelvgyarapításban inkább a száraz ész törvénye, a származtatás végre az össze tétel, és a körül irások uralkodnak. Ez utolsó életkorról nem sokára átmege a nyelv megállapodott szilárd korra, hol a gyökök és a szóalakok változatlan maradván, a szókincs külső kiterjedésére többé nem gyarapodik, csak élénkített forgalom a meglévő szavaknak új átvitt értelmeket kölcsönöz, más részt tudományos szükség a szavak lenge értelmét határozottabbá, világosabbá teszi. E második korszak a nemzet életéhez képest lehet rövidebb vagy hosszabb; ennek lefolytával új nyelv forrongás

kezdődik, az örökben kapott nyelvanyag új elemekkel elegyítetik, és új hallamtörvények szerint ujonnan alakítatik, és folytonosan fejlődik, míg, vagy megszűnik, vagy megújulva egy új nyelvet képez.

Ha ezeknek nyomán Sjögren illetékes ítéletét a finn nyelvekről összevetjük a legújabb időkben a magyar nyelv mezején mutatkozott jelenetekkel, önkénytelenül kiviláglik, miként a finn nyelv jelenleg is fejlődése első korszakának első élet-körében van, holott a magyar ugyan e korszak' már második életkörének vége felé hajol. Sjögren *Ueber die finnische Sprache und Literatur* című munkájának 37-dik lapján a finn nyelv jelleméről így nyilatkozik: „a hangnak külső tárgyakhöz közzvetlenül simulása, és a hangzattali játszadozás által az igék oly forrássá válnak, melly folyvást ujonnan fakad ön magából. — *A finn a végezt, hogy a magába vett külső természetét annál hűebben tükrözhesse vissza, gyakran egészen új szökat képez, mellyeket azomban más, ki a nyelv szellemében szint-ugy be van avatva, közveilen érteni tud.* Innen ered azután a kitételnek ama nagy élénksége és szépsége, melly minden valódi finn költeményeknek sajátja, és mellyet semmi áttétel vagy fordítás visszaadni nem képes. És innen van e nyelvet eláradó példabeszédeknek ama sajátos, magasztos őszintesége. Általában e nyelv a legképzettebbek egyikének mondható, azon különbséggel még is, hogy a jelentés viszonyai és mellék-határozatai inkább életművek, az az hajtogatás, vagy a gyök benső módosítása által, mint gépszerűleg kívülről ragasztott szök által jelettenek meg.“ — Hogy a finn szó-alkotásban a széphangzat inkább uralkodó, mint a magyarban, mutatják a ragozás alkalmával a törzsök betűin történő módosítások, mint betücsere, betűhagyás sat. így kaadan (kadan - hátni, hátat fordítani) a szenvedő formában kaadetaan helyett lesz kaataan, vagy aita, sepes, ils, jugum, käsi (o. kézi=kéz) manus, luku (o. lu-ku=olvasás) numeratio, a genitivusban aidan, ikeen, käden, luwunná lesznek, vagy végre hogy általában egy a finn nyelvészektől eddig általános szabály alá nem hozott nyelvtörvény is mellesleg érintessék mind a hajtogatásban, mind az ejtegetésben a nyilt szótagot mindig vagy kettős, vagy kemény mássalhangzó

előzi meg, mely ha a szótag következő consonánsból rekesztetik be, első esetben egyszerűvé, másodikban lágygá változik át, vagy ha egyes *k* volt, ez néha egészen kihagyatik, és e szabály viszont is áll. Így lesz :

(az első alakat jelenti a nominativust, a második a genitívust)

lukku, (lakat) sera *lukum*
koppa, (kup) excavatum, casum
 quid, *ko pan*,
loppa, (lesleny) pendulum quid,
lopan
aitta, horreum, promptuarium,
 aitan
lupa, (lap oozka) scapula, aruus
lawan.
hepo, *) equus hewon

peto, bestia lanians, *pedon*
hiki, (híg) sudor *hien*

köhhö, (köhög) tussis *köhän*

rakas, dilectus, *rakkaan*.
hapoin, acidus, *happomen*

kirpas, iracundus, *kirppahan* l.
kirppaan

peitet, (födét, fődél) tegmen
peitt techen, l. *peitteen*.

helvet (héla) palca, *helpehen* l.
helpeen.

saiwäs, pertiou sepibus erigen-
 dis (sövény) seipahan l.
 seipaan

hidas, tardas, *hitahan* l. *hitaan*,
oas, arista, *okahan* l. *okaan*
 cereale

ruis, (rozs) secale *rukihin*

Az igéknél lesz :

(az első alakat jelenti az infinitivust, a második a jelen idő egyes
 harmadik személyét)

raadan, (o. rá-dan = ragad vi
 arripio vilacero, *raataa* *)
sürwän, sarpää (o. szerpé =
 szörpentek) sorbes.

tippaan, (tipog) levi pede in-
 cedo *tipala*

lykkään, (lök) propello, trudo
lykälä

10) onomatop. hep! hop! hól

rahwäs (rakás) coetus hominum,
rahivahan l. *rahwaan*,

11) A főnév *raato* g. *ruadon*, (o. rátó = ragadozott mi) Ca-
 daver a fera rapace diliniatum (a héberben a dögnek neve szinte
teraf, ragadozóból származik és tréfáh, dög tulajdonképen raga-
 dozmány.

peitän, (fed) tego *peittä*
köytän, (köt) fune ligoi, *köyttää*
heitän, (hajít) projicio heittä
hohotan, (hahota) aperto ore
 Cachinuo *hohottaa*
luen, (olvas) numero *lukea*
putoare, (puttyan) cado, *padota*.
tapaan, consequor *tavata*.

lopun, desino, finior *lopua*
haukun, (ugat latro *haukkua*
míttaan, mensuro, mitata.
karttuan, (kardácsok) *kartata*

kalttaan, abárol *kallata*
mättään, abunde congero máttää.
makaan, jaceo, cubo, *mantta*

Ellenben a magyar nyelvújítás újabb tüneményeit igen kevés kivétellel a széphangzat törvényeinek teljes elhanyagolása bélyegzi. Mi értelmi szabatossgót akarunk, s mint-hogy az leginkább összetételek s érthető ragozás által érhető el, keveset törődünk a széphangzattal, melly rendszeren az érthetőség rovására gyönyörködtetné a hallgatók füleit. Mint polgári életünk, ugy nyelvünk is túl van immár a játszi gyermekkoron, bár a gyermekiség gyönyöreiben és fejlődésiben csak igen szűken részesültünk. Mennyire hódolt a hangkellelemnek régenten a mi nyelvünk is, mutatják a nyelvünkben olly nagy számmal létező idegen szavak, melyeket a nemzetnek még eleven szép hangzati érzete mindenféle elcsavarások által nyelvünkkel meghasonítani törekedett. *Bernstein*-ből lett ad analogiam borostyán, *laurus*, *borostyánkő*, *Zwirn*-ből *czérna pentekoste*-ből *pünközt*. *Erdbeer*-ből *eper*, *Schwager*-ből *sógor* stb. Milly egészen más-kép vagyunk ez ügyben jelenleg. Ha néha néha egy szót kéntelenítettünk, kölcsönözni német szomszédjainktól vagy a francziáktól, *crimen laetae majestatis linguaenak* tartatnék azon legkisebbet is változtatni, vágy ha azt még is tennők, czélunk nem volna elérve, mert nem értetnénk.

Mind ezek után világos, hogy midőn a magyar a finnel összehasonlítandó, a két nyelvnek nevezett korbéli különbözőségét mindig szem előtt kell tartanunk. Hogyha régibb nyelvemlékekkel birnánk, vagy ha legalább korunk nyelvén minden tájkülönöséget, a mint a nép száján élő nyelven léteznek ismernők épen e korbéli különbözőségnél fogva sokkal szembetűnőbb hasonlóságot lehetne a magyar és finn nyelvek közt feltalálni.

Mind ezek mellett magától értetik, hogy midőn a két nyelv összehasonlítottatik, mind azon elemek, mellyeket mind-egyik mintegy saját kezére kölcsön vett más nemzetektől, akkor számba nem jöhetnek. Mielőtt tehát az összehasonlítás mivébe belékezdénénk, mind azon szavak, mellyek vagy idegen alakzatúak, vagy képzőiktől megfosztatva rideg, és a szó értelmével kapcsolatban álló gyököt nem mutatnak, ellenben valamely idegen nyelvben valamely szócsalád tagjai, mint nem magyar eredetűek kiküszöbölendők: Szavakat, mint *rostély*, *templom*, *deszka*, *püvar*, már az hogy benők fel- és alhang egy szóban összejön bélyegzi idegen származásuaknak; de nem kevesebb bizonyossággal lehet *abrok*, *abroncs*, *abrossz*, *ablak* szókat szinte idegen származatúnak mondani; miután *ab* a magyarban mitsem jelent, a mi a nevezett szavakkal fogalmi kapcsolatban állana, más szótagot pedig gyökül venni, tiltják a magyar nyelv alkotónak előképzőt nem ismerő törvényei; ellenben a szlávban mind e szavaknak helyet, a nyelv sajátágán alapuló származásuk van, l. *Elenchus Vocabulorum Europaeorum cum primis Slavicorum magyarici usus a Stephano Leschka*, p. 5. 6. Egy bizonyos *Somogyi* 1844 egy *Szók* című kis szónyomozó szótárt adott ki, mellyben az első felhozott gyök *ab*, pabulum, a miből aztán minden tétova nélkül *abor* pascuus és *abos* pabulosus új szavakat alkot és besorol; s mind ennek az ártatlan tót *abrak* szó az oka. De mintha érezte volna baklövését a többi *ab*-bal kezdő magyarosított tót szavakat elhallgatja, mert akkor hasonló joggal *ablak* szóra való tekintetből *ab*-ot foramen-nel fordíthatta volna, és akkor a szép *abor*, *abos* szavak perforatumot stb. jelentenek; vagy *abrossz* tekintve, lehetne *ab*-tegumen, és abból akkor *abos* tectum ect. Ha *Somogyi* ur egy szellemrokonának *Klemm* úrnak *Dankovszky* ellen vagy két év előtt kijött német munkáját ismeri, akkor talán bátorságot kap, és a többi felebb elősorolt *ab* kezdetű neveket is tős gyökeres magyar szavaknak mondja, és akkor a magyar *Vademecumok* egy pár kedvderítő furcsasággal gazdagabbak. Én legalább derivatiokat, mint *ablak* = *eb*-lyuk ép úgy fogom mindig tréfának venni, mint a tudós *Horváth Istvánnak* azon

százezer foliansokból eruált állítását, mikint Adám a paradicsomba magyarul beszélt, mert *Kajm* annyi mint *ka ján* stb.

Micsoda nemzeteknél kelljen az illy idegenszerű szavakat keresnünk, ezt a história nyomán lehet megtudni. Így a magyarban létező idegen kifejezéseket ép úgy kell azon népeknél keresni, kikkel eldődeink e hazába jöttök előtt voltak érintkezésben; a középázsiai népeknél, a tatároknál, mongoloknál stb. mint a németben, szlávban, latinban, melly nyelvekkel mostani hazájokban letelepedés óta jöttek érintkezésbe. Idegen elemeitől így megtisztítatván a két összehasonlítható nyelvészókincese a hátra maradt tiszta nyelvülajdon, a tájak szerint módosított minden alakokban előveendő, és az a finn nyelv különböző ágaiban különbözőleg módosított nyelvelemekkel mind nyelvtani, mind szótári tekintetben egybevetendő. Az elsőre nézve megvizsgálandó mind egyik nyelv származtatási és viszonyítási módja, az az mikép jeleli meg, mindegyik hogy valamely szó milly nyelvtani fajhoz tartozik, név e vagy ige, vagy igehatározó stb. és továbbá a fajszerűn megkülömböztetett szó milly viszonyban áll a mondat egészéhez, a név subjectum-e vagy objectum stb; az ige valósággal történetet állít-e az alanyról, vagy csak lehetőség gyanánt mondja stb. Mind a származtatást mind a viszonylást a nyelvek vagy körülragozás, vagy benső hajlítás által, vagy végre csak elhelyezés és körülírás által viheti véghez. Ha például a héberben *dábar*, szólt. a végszótag rövid hangzója hosszúvá változtatván, az igéből főnév lett és *dábar* annyi mint szó, ismét az első szótag hangzója elvetetvén a névbeni más névhez viszonya fejeztetik ki, mint *đbár Jehova* szava, akkor azt mondjuk, a héber nyelv, mind a szó származtatását mind a beszéd füzetbeni viszonyítását benső hajlítás által viszi véghez. Ellenben ha a magyarbau mind a szó fajszerű változtatása, mind a mondat egészéhez való viszonya a szóhoz külsőleg ragadt kis szócskák által jeleltetik meg, például *lát, lát-ás, a látás-nak tulajdonsága, a látáshoz kívántatik* stb. Akkor a magyar nyelvet tisztán kívül ragszó nyelvnek mondhatjuk. De a ragozás ismét lehet vagy elől vagy hátul, így a héberben, mellyben a hajlítás mellett ragozás is van, a származtató ragok mind elől járulnak a

törzsokhöz, így lesz *labas*, felöltözött igéből *malbus*, öltöny *ma* előrag által; ellenben a magyarban előragozásnak semmi nyoma, és mind a származtatásban, mind a viszonyításban a rag hátra tétetik; mert a törzsokhöz előljáruló *föl le, alá* stb. szócskák nem ragokképen vannak a szótörzsekkel egybekapcsolva, hanem összetételképen, a minék ismét a héberben nyoma nincsen. Hajlító vagy tisztán ragozók, vagy hajlítószóalkotók és ismét vagy elől ragozók vagy hátul ragozók, e pontok azok, melyekben az összehasonlítandó nyelveknek mindenk előtt kell megegyezniök. Mert a nyelvek éghajlati, társadalmi és más befolyások következtében változtathatnak a nyelv anyagon, a kiejtésen, sőt magokon a gyökökön is, de a származtatás, viszonyítás módja hogy változott volna valamely nyelvben, olly értelemben, hogy egy tisztán hajlító nyelvből ragozó, és viszont egy tisztán ragozóból hajlító nyelv vált volna, arra a nyelvek történetiben példa nincsen. — Nem képzelhető nagyobb nyelvváltozás, mint a mellyen keresztül ment a héber, midőn az úgy nevezett rabbinusi nyelvvé változott át, a szókincs idegen elemekkel vegyítettett, a megmaradt héber eredetű törzsokhöz kiejtésökben elkorcsosodtak, sőt a hajlító szabályok, és a ragok is tetemest változtak, de a hajlító és ragozás módja mind a mellett ugyanaz maradt, és lényegesen nem változott. — Nem kell különben a származtatási és viszonyítási mód kijelelésében az abban uralkodó széphangzat törvényét is elhanyagolni, különösen figyelmet érdemel a magyar, finn török és a nyugati tatárok nyelvében, és némileg a még csak kevés maradványokból ismeretes celt nyelvben uralkodó azon ragozási szabály, melly szerint a felhangu gyökök és törzsokhöz csak felhangu, az alhanguakhoz pedig csak alhangu ragok járulhatnak, mi a celt nyelvben ama hires versben így fejeztetik ki: *leathan, is caol re caol, széles a széleshez, és keskeny, a keskenyhez.*

Végre még a mondat szerkezete is tekintetbe veendő.

A szó, mint hallamok egysége arra való, hogy a mondategységben alkatrész gyanánt szolgáljon. E mondategység alkotása módjában ismét különböző jellemű nyilatkozatát bírjuk a nyelvteremtő szellemnek. Vannak nyelvek, hol az

egyes szó egyénileg ki nem fejlődött, s csupán határozott, változhatatlan állása által fejezheti ki viszonyát az egészhez, ilyen a Chinai nyelv és rokonai (I. Nyelvészeti nyomozások című értekezésemet 32. l.); más nyelvekben a mondat-egység annyira túlnyomó, hogy a szó egyéniségét egészen elnyeli elannyira, hogy a mondat nem egyes szókból ösz-szeszerkesztett egésznek, hanem egyetlen egy szónak ve-hető, így a mexicói, a grönlandi, a chilei nyelvekben. A grönlandi, a chilei nyelvben például: *Aglekmiarit*, ipar-kodjál jobban irni, össze van téve *aglepok* ír, *pekikok*, job-ban tesz, és *pinniarpók* parancsolójából *pinniarit*, iparkod-jál. Az összehúzásban az elsőből megtartatott *agle*, a má-sodikból *ki*, a harmadikból *niarüt*. (I. *Analysis verbi von Carl Wilhelm Doß*), a nyelveknek egy harmadik ágában, az indogermán nyelvekben, az egyes szó egyénileg kifejelett és viszonya az egészhez rajta világos jelekben látható; de e mellett a szavak fűzetében és a mondat alkotában olly műrend uralkodik, hogy a részeknek ügyes egymás alá ren-dezése által olly egész kerekedik, melly mind az ész, mind a fül igényeiknek eleget tehet. E három fejlődési fokozatok közt mozognak szókötési tekintetből a világ minden nyelvei. — A héber például az indogerman mondat szerkezetet egy részt megközelíti, de más részt chinai esetlenségben tes-ped, a mennyiben az eszmék benne egymás mellett és egy-más után soroztatván, beszédének semmi periodusféle ke-rekedséget és egységet nem adhat; ellenben a magyar és a finn mind a szavak fűzetében, mind a mondat-szerkezet-ben az indogermán nyelvnek tökélyével birnak. ¹²⁾

12) Nem volt ez uttal czéлом a magyar és a finn nyelv közti hasonlatosságot megmutatni, de utmutatásom folytában melleleg is úgy hiszem több tünt ki ez úgy való érdemében mint *Gyarmat hínak* „*Affinitas linguae hungaricae etc.*“ című kötetnyi munká-jából, mellyet méltán sujtja a szellemdús *De Gerando* éles iro-niája *Essai Historique sur l'origine des hongrois* nevű munkájá-ban; azomban a tükör azért nem hajtja yissza kevesebbé a fény-sugárt, s nem mutatja kevesebbé az ember képét, mivel Lucre-tius a tünemény magyarázatára bolondokat koholt, és azt hitte,

Még a nyelvek költészet és kötetlen beszédbeli jellemére, a beszéd színezetére, a hangsúly törvényeire is ki kell terjeszkednie az összehasonlításnak; de ezekről, véget kellvén vetnem értekezésemnek, ezúttal nem szólok; úgy is nem sokára ismét találkozandunk e téren, akkor majd többet.

hogy a tükörbe nézéskor az ember képéről egy finom bőröcske lehámlik, és a tükör simított lapjához tapad. — Gyarmathi külsőleg néhány szavak összehasonlítását ellen az elméncz franczia okosan egy sör franczia szavakat hoz fel, mellyek szinte magyar szavakhoz hasonlóak, a minél fogva a magyart a francziával is kellene rokonnak állítani. Ez ugyan inkább fogás, mintsem igazság, mert a felhozott magyarhoz hasonló franczia szavak semmi fogalmi összeköttetésben nincsenek amazokkal. Így:

só, sal = chaud, calidus.

kő, lapis = queue, cauda.

szó, vox = sceau, sigillum.

ár, pretium = art, ars. stb.

Holott a finn és magyar gyökök és törzsökök közt mind halamra, mind fogalomra nézve a hasonlatosság csakugyan felőlő. Így:

pää = fő, caput.

suu = száj, os.

silma = szem, oculus.

käsi = kéz, manus.

jäl = gyalog, pes.

veri = vér, sanguis.

talla = talp, solea.

sydän *) = szív, kor.

hiki = hig, sudor.

puu = fa, arbor.

wäwi = vő, gener.

kivi = kő, lapis.

*) *Renvall* finn szótára előszavában e szóra vonatkozólag ezt jegyzi meg: *dialectus inferioris d*, *dialectus superior negligit*. *Interdum tamen, ut concursus vocalium, vel hiatus aures laedens evidetur, superiores pro d substituunt w aut j*.

Végezetül vegye hálámat a türelmes olvasó, ki idáig birt követni. Ha untattam; nem egészen az én hibám. A bányász, ki a föld gyomrából napfényre hozza az aranyes rögöt, nem gyönyörködtetheti az embert úgy, mint a tisztított aranyból dolgozó aranymíves. A nyelvész feladata kibányászni a nyelvkincset, a költőé ezt gyönyörüségekre fordítani. — Az én szívem is melegen dobog, ereimben is fris vér kereng, és unatkozni tudok az unalmas munkánál mint akárki más; de a nemzet javáért, a haza dicsőségéért nem csak vérével, de türelmével is kell áldozni tudni. A türelmet kisértő munkára is kell ember. Azért szenteltem én sok szép éjjelimet és nappalimat a keleti nyelvek hieroglypháinak, és teendem azt innen tova is, ámbár hatáskörömben nevezetesen a keleti nyelvészetnek csak igen csekély hasznát vehetem. Nem szükséges ugyan, hogy minden tanult ember nyelvész is legyen — ámbár ha iskoláinkban már vagy tiz esztendőig idegen nyelvekkel bajlódunk, épen nem ártana, hahogy egy nyelvet legalább alaposan logice is értenénk — de azt a nemzeti nyelv érdeke kívánja, hogy a nemzet egy két embere kiterjedtebb nyelvészeti ismeretekkel a haza legszentebb kincsét, a honi nyelvet megőrizhesse, ehhez pedig több mint egy kis latinság és ujjabb nyelvek gyakorlati tudománya kívántatik.

mínja = menny, nurus.

wesi = víz, aqua.

tönkkt = tőke, truncus.

ruis = rozs, secale.

uhi = juh, ovis.

woi = vaj, butírum.

muna = mőny, ovum. sth.

Iskolai hírek.

A gyászos csapás, mely intézetünket Vajda halálával érte, nem volt ugyan egyetlen a szerencsétlenségek sorában, mellyek iskolánkat ez évben sújtották, de bizonyosan leg-súlyosabb, a melly, midőn intézetünket legszebb diszétől, legmunkásabb tagjától megfosztá, azt egyszersmind azon veszedelmeknek tevé ki, mellyeknek eléggé el nem foglalt ifjuság mintegy önkéntesen rohan. S mind e bajok közepett nem csak bensőleg szilárdult iskolánk állapotja megállapított rend által, hanem külsőleg is gyarapodott keblében ujonnan létesített intézetek által. — Első helyt foglal ezeknek sorában az ez évben kezdődött, és most rendesen tartatni szokott magyar isteni tisztelet, vagy inkább iskolánk keblében keletkezett, és az oktatói karnak tagjai által ellátott magyar egyház, mellynek rendes papja tisztelendő Pecz Gyula.

Nem kisebb fontosságú egy másik intézet, melly az annyira nélkülözött néptanítói Seminarium némiképi pótlására irányozva hathatósab pártolást érdemelne, mint a minőben eddigelé, — talán mivel kivihetőnek nem tarthatott — részesült, értem a *nép tanítónak képző intézetet*. A tanítónak háromra van szüksége: a tanítandó tárgy tudományos ismeretére, a módszertan tudományára vagy útmutatásra mikint kelljen a tanításban czélszerűn eljárni, és végre tanításbani gyakorlatra, és mind ezek mellett hangászatra. A két első kelléknek a főtanoda, a mennyiben benne a néptanítónak szükséges tantárgyak többire, és azonfelül a tanítás elmélete is nyilvánosan taníttatnak, eleget tévén, csak a két utolsó szükségéről kellett gondoskodnunk, hogy a kívánt czél elérve és elméleti és gyakorlati készülségé tanítókra

szert tehessünk. Ezekre nézve, a mi a gyakorlatot illeti a nagyf. esperességi gyűlés határozatából mind azon ifjak, kik feltett szándékukat néptanítókká lenni, kijelentették, felmentetnek a bölceleti folyamnak két évén keresztül mind azon tanulmányok hallgatásától, mellyekre mint néptanítóknak szükségök egyáltalában nem lehet, s a helyett alkalmaztatnak az üres órákban a helybeli illető tanítók vezérlete mellett segédtanítóknak, a melly eljárás által a tanítás elméletéhez nyomban jól vezérelt gyakorlat is járuland. — A hangászatot illetőleg, miután aláírás utján egy néhány zongorát megszerezhetni szerencsések valánk, idevaló iskolatanítók Zvarinyi Lajos és Chovan Samuel urak évenkénti 20 vforintért egy egy tanítványtól hetenkint 2 órában rendes tanítást tartanak, s ebben a magokat néptanítókká kiképezni szándékozó szegényebb sorsu ifjak ingyen is részesülhetnek. E felett tettes Hajdu László hités ügyvéd úr hetenkint 2 órában mindennemű fuvó hangszereken tart tanítást ingyen.

Mind ezekben a leendő néptanítók együtt részesülnek az iskola egyéb tanítványival; a tanítói hivatalt különösen illető tárgyakra nézve pedig hetenkinti két órában *próba gyakorlatok* tartatnak, mellyekben az iskolában hallott tárgyak beszélgetés és a leendő nép tanítóktól magán kidolgozandó munkák és gyakorlatok által bővebben kifejtendők lesznek. Akkor minden tanuló a népiskolában tett tapasztalatait közli, néptanításra vonatkozó munkák olvasásakor tett észrevételeit előadja, olvasmányi kivonatokat olvas, választott tárgy feletti szabad előadásban gyakoroltatik stb. —

Jövő esztendőre *testgyakorló intézet* is terveztetik és létesítéséhez teljes reményünk van.

ALAPRAJZA

a folyó 184⁵/6-iki iskola évben előadott tudományoknak.

Istenészeti Osztály.

TUDOMÁNYOS HITTAN (Dogmatica). *Téli félévben*
Bevezetés, továbbá 1) A keresztény vallás örök lényege

szerint v. lényegtan (Ontologia) a) embertan (Anthropologia); b) istenészet (theologia). *Nyári félében.* 2) a keresztény vallás időbeni valósulása szerint v. Krisztusban (christologia) a) Krisztus mint történelmi személyesség v. Krisztus a történetben; b) Krisztus önelkünkben; c) Krisztus az egyházban.
előadta Bloch.

AZ ÚJ SZÖVETSÉG MAGYARÁZATA. Synopsis Evangeliorum ed. Roediger
előadta Bloch.

BEVEZETÉS AZ ÚJ SZÖVETSÉG KÖNYVEIBE főképp De Wette szerint. *Téli félében.* Általános bevezetés a különös pedig János evangéliumáig. *Nyári félében.* Az apostolok történetitől fogva Sz. János jelenései.
előadta Pecz.

Az istenészeti és a bölcséleti osztály együtt.

A KERESZTÉNY VALLÁS ÉS EGYHÁZ TÖRTÉNETE főképp Haase szerint. *Téli félében:* a keresztény hadig. *Nyári félében:* A reformatio története: a) a szász; b) a schweiczi; c) Magyarország és Erdélyben folytatván annak vallási történetét egész a mi időnkig.
előadta Pecz.

Az istenészeti és a bölcséleti és szónoklati osztály istenészetre készülő tanulóit.

HÉBER NYELV. *Téli félében:* A Genesis első fejezetei nyelvtanilag elemeztettek: előadta Bloch. *Nyári félében:* folytatás, előadta Skulthéty Gusztáv első évi theologus.

AZ ÚJ SZÖVETSÉG MAGYARÁZATA. *Téli félében:* A hébererekhez írt levél első 6 fejezete magyarázattal; *Nyári félében:* folytatás végig.
előadta Bloch.

A második évi bölcselők osztálya.

TERMÉSZETTAN. *Téli félében:* A hatványok tana, u. m. fény—, hég—, irany — és villanytan; előadta Vajda vizsgáló Bloch. *Nyári félében:* A súlyos testek tana: a) köztulajdanságok; b) a szilárd testek súly egyene és moz-

gása; c) a csöphigak súlyegyene és mozgása, d) a lég-
higak súlyegyene és mozgása; e) égrajz. előadta Bloch.

BÖLCSELET. *Téli félévben:* a bölcselet története a
jegrégibb koroktól fogva az újabb korig; előadta Vajda vizs-
gáló Bloch. *Nyári félévben:* az ész jog: a) magános ész-
jog; b) társi észjog; c) nyilvános észjog előadta Bloch.

ÉGYETEMES TÖRTÉNET. *Téli félévben:* a középko
egyetemes története előadta Vajda, vizsgáló Pecz.
Nyári félévben: az újabb kor története America felfedezésé-
től a francia forradalomig előadta Pecz.

Első és másodévi bölcselek osztálya.

LATIN REMEKIRÓK. *Téli félévben:* Sallustius Catili-
nája a 30 első tejezet előadta Pecz.
Nyári félévben: folytatás az 50-ik fejezetig előadta Bloch.

GÖRÖG REMEKIRÓK. *Téli félévben:* az Ilias 4-dik és
5-dik rhapsodiájaiból. *Nyári félévben:* folytatás, az Ilias
6-ik és 7-ik rhapsodiájából előadta Bloch.

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TÖRTÉNETE
előadta Bloch.

MAGYAR ORSZÁG STATISTICÁJA előadta Benka.

Első évi bölcselek osztálya.

BÖLCSELET. *Téli félévben;* Ember- és lélektan
előadta Vajda vizsgáló Bloch.

Nyári félévben; Logica és Metaphysica Hegel szerint
előadta Bloch.

Első évi bölcselek osztálya és a szónoklati osztály együtt.

MATHESIS. *Téli félévben:* algebra és szóbeli számve-
tés (*Rechnung*); *Nyári félévben:* 1) Térktan a) vonaltan

b) síktan; c) testtan; 2) háromszögmérés; 3) kupvágások
előadta Bloch.

Szónoklati osztály.

KERESZTÉNY ERKÖLCSTAN. *Téli félévben:* első rész,
a) az ember természetes tehetségeiről és hibáiról, b) a ke-
resztény ember igazi erkölcsi tökélyéről. *Nyári félévben:* má-
sodik rész, kötelességeink isten, magunk és felebarátink iránt
előadta Pecz.

SZÓNOKLAT ÉS KÖLTÉSZETTAN. *Téli félévben:*
Költészetten előadta Vajda, vizsgáló Pecz.
Nyári félévben: Szónoklattan előadta Pecz.

RÉGISÉGEK. *Téli félév:* régi földrajz, Graeciát ki-
véve egész Europa előadta Molitorisz.
Nyári félév: római régiségek, a) a vallást illetők, b) a
játékok, c) a római külömbféle osztályai, rangjai s gyűlései
d) a tisztviselők előadta Pecz.

RÓMAI TÖRTÉNETEK. *Téli félévben:* a poenusi há-
borúig; *Nyári félévben:* folytatás egész a negyedik század
imperatorai történeteig előadta Molitorisz.

LATIN REMEKIRÓK: *Téli félévben:* Julius Caesar de
bello gallico magyaráztatott az első könyv 33-ik fejezeteig.
Nyári félévben: folytatás a második könyv 15 fejezeteig
előadta Pecz.

GÖRÖG NYELV. *Téli félévben:* az Ilias első rhapso-
diája magyaráztatott s ezenkívül a grammatica is ismeltetett
előadta Bloch.
Nyári félévben: folytatás előadta Pecz.

NÉMET NYELV. *Téli félévben:* Szókötés alkalmazva
német nyelvbeni gyakorlatokra Fischer olvasó könyvéből;
Nyári félévben: folytatás előadta Pecz.

Szókötők osztálya.

KERESZTÉNY VALLÁSTAN Dr. Székács szerint. *Téli félévben*; Bevezetés előadta Benka.
Nyári félévben: keresztény hittan, a) Istenről, b) üdvezítő Jézusról; c) a halhatatlanságról előadta Molitorisz.

LATIN NYELV. *Téli félévben*: latin szókötés; *Nyári félévben*: 1) Periodologia, a) simplices, b) compositae periodi: causales adversativae, concessivae, comparativae, superlativae, conditionales, relativae, disjunctae, consecutivae et explanativae. Magyar és latin stílgyakorlatokkal. 2) Prosodica resolutio
 előadta Molitorisz.

LATIN REMEKIRÓ. *Téli félévben*: Phaedrus magyaráztatott; *Nyári félévben*: Ovidius és Horatiusból válogatott darabok magyaráztattak.
 előadta Molitorisz.

FÖLDLEIRÁS. *Téli félévben*: Austriai birodalom, *Nyári félévben*: Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztralia
 előadta Molitorisz.

VILÁGTÖRTÉNETTAN. *Téli félévben*: Történetek Krisztus után, a) előkora a keresztény világnak, b) középkor a keresztes hadakig; *Nyári félévben*: folytatása a középkor történeteinek, c) újabb világtörténetek, d) legújabb korszak
 előadta Molitorisz.

TERMÉSZETTUDOMÁNY. *Nyári félévben*: Ásványban, a) földek és kövek, b) sók, c) égékeny asványok, d) érczek
 előadta Molitorisz.

MAGYAR NYELV. *Téli félévben*: magyar szókötés;
 előadta Vajda, vizsgáló Molitorisz.

NÉMET NYELV. előadta Molitorisz.

GÖRÖG NYELV. *Téli félében.* nyelvtan a) a rendes ejtegetések, b) az ω és a μ féle hajtogatások, továbbá olvasás Gedikéből elemzéssel előadta Bloch.

Nyári félében.: Gedike olvasó könyvéből az Ezopusi mesék elemezve magyaráztattak előadta Skulthéty Gusztáv.

SZÁMVETÉS. *Téli félében*: közönséges és tizedes töredékek; *Nyári félében*: a hármas szabály, a) egyszerű egyenes, b) egyszerű megfordított, c) összetett egyenes, d) összetett megfordított, e) Pénz nemekre, f) tőkésre és kamatokra, g) társas hármas szabályok

előadta Molitorisz.

SZÉP IRÁS.

előadta Molitorisz.

Szófejtők osztálya.

KERESZTÉNY VALLÁSTAN Kiss János szerint. *Téli félében*: Bevezetés a kátéba, a tiz parancsolat hét első parancsa; *Nyári félében*: folytatás az utolsó három parancsolat és az imádság előadta Benka.

LATIN NYELV. *Téli félében*: nyelvtan Bocsor szerint, ejtegetés, fokozás, hajtogatás fordítás; *Nyári félében*: ugyan az bővebben előadta Benka.

FÖLDIRÁS. Molitorisz szerint. *Téli félében*: Austriai birodalom; *Nyári félében*: Magyar ország négy kerületei, de különösen a dunántúli és dunán inneni kerületek előadta Benka.

MAGYAROK TÖRTÉNETEI, Neumann szerint. *Téli félében*: Árpádtól III. Andrásig; *Nyári félében*: vegyes és az austriai házból származott királyokról előadta Benka.

TERMÉSZETTUDOMÁNY, *Nyári félében*: állattan, a) emlős állatok, b) madarak, c) csúszó mászók, d) halak, e) robarok, f) férgek előadta Benka.

MAGYAR NYELV. *Téli félében*: nyelvtan írásbeli gyakorlatokkal előadta Vajda vizsgáló Benka.
Nyári félében: folytatás. előadta Benka.

NÉMET NYELV. *Téli félében*: nyelvtan és elemezve olvasás előadta Pecz.

SZÁMVETÉS Tarczy szerint. *Téli félében*: az öt species, előadta Benka. Szóbeli számolás előadta Pecz. *Nyári félében*: tört számok, hármás és társasági szabály előadta Benka.

SZÉPIRÁS előadta Benka.

Rendkívüli tanulmányok.

FRANCIA NYELV. *Téli félében*: nyelvtan, e mellett Paul & Virginie elemezve olvastatott. *Nyári félében*: folytatás előadta Bloch.

HANGÁSZAT: Zongora.

tanították Zvarinyi Lajos és Chovan Samu.

flóta és clarinette

tanította Hajdu László.

A szarvasi ág. hitv. evang. főtanodát 1845/6-ik iskolai évben
látogatott ifjaknak osztályok szerinti

NÉVSORA

betűrendben.

Isténészeti osztály.

Batizovszky István
Skultéty Gusztáv
Tubel József

Összesen 3.

Bölcséleti második osztály.

Bagossy Lajos h. v.
Baranovics Gergely r. k.
Fejér Lajos
Keblovsky István
Korossy Ferencz
Molitorisz Balázs
Pécsy Károly
Petrovits Tódor g. n. e.
Póhl Daniel
Salacz Ferencz r. k.
Skultéty János
Skultéty István

Scutary Sándor g. n. e.
Viskovits József r. k.

Elmaradtak :

Mikulay Albert
Moldványi Károly
Popovics Tódor g. n. e.
Richter Izrael isr.

Elküldettek :

Borovszky Lajos
Lapu Gábor

Összesen 20.

3

Bölcseleti első osztály.

Ambrózy Gyula
 Bende Albert
 Bögöthy Samu
 Brettschneider János
 Fejér Ferdinand
 Fikker Leopold r. k.
 Hadzsits Sándor g. n. e.
 Jeszenszky Imre.
 Krisztian Nicephor g. n. e.
 Lányi Gúsztváv
 Mészáros László h. v.
 Otth Pál
 Rajacsics Péter g. n. e.
 Raksányi Lipót

Ritter Ágoston
 Ritter Gyula
 Roszinszky János
 Schozulán Károly r. k.
 Szopóczy Zsigmond
 Sztraka György
 Tessényi Pál
 Timár József r. k.

Meghalt:

Illés János

Elküldetett:

Roszinszky Samu

Összesen 24.

Szónoklat-költészeti osztály.

Áchim Ádám
 Balogh András r. k.
 Balthazar Lajos
 Banajoth István g. n. e.
 Barányi József
 Barer József r. k.
 Biber Tivadar g. n. e.
 Borbély József
 Csuka István g. n. e.
 Gaal Ambrus h. v.
 Garay János
 Gibba József g. n. e.
 Hazai Vilmos
 Henczel István
 Jeszenszky András
 Jeszeaszky Ignác
 Jeszenszky Miklós

Jeszenszky Péter
 Fialka Lajos
 Kalmár Geiza
 Kotsa László h. v.
 Korpos Gyalai Imre
 Klár Ágoston
 Krscmárik János
 Kutlik János
 Molitorisz János
 Nagy János
 Pesty Károly
 Pettko István
 Pinczés István r. k.
 Pohl Pál
 Popovics István g. n. e.
 Ritter Károly
 Schimko Fridrik

Simsálek János
 Stefan Albert
 Szokolay Lajos h. v.
 Szlovák Sámuel
 Sztraka Erneszt
 Tabajdi Sándor
 Tomka Károly
 Tóth Vincze h. v.
 Vank József g. n. e.
 Varga István r. k.
 Vásárhán György g. n. e.
 Vilim János

Meghalt:

Juhász Ferencz

Elmaradtak:

Fett Mihály g. n. e.
 Vidovszky Károly

Elküldettek:

Korb Adolf
 Braun Márton
 Kovács István h. v.

Összesen 52.

Szókötő első s második osztályzat.

Barányi Mihály
 Biber Andor g. n. e.
 Bika János g. n. e.
 Chovan Sándor
 Csillag Ágoston
 Dancs Albert
 Dedinszky Gyula
 Forster Rudolf
 Gotsztagh György
 Guba Imre
 Hakker Rudolf
 Harsányi Sándor
 Horváth Antal
 Jankó Antal
 Jancsovics Gyula
 Jesszenszky Ferdinand
 Kristoffy József
 Lele János g. n. e.
 Liska István
 Liska Samu
 Lózsa Allbert
 Martsek György

Mikulay István
 Münnich Ádám
 Ostász Endre
 Plavec Károly
 Polák Jakab izr.
 Popovits János g. n. e.
 Póós József
 Rauh Sándor
 Soos István h. v.
 Sztaricskay Samu
 Szeder Ferencz h. v.
 Tömöry Károly h. v.
 Tóth Károly h. v.
 Uhrinyi Pál
 Venczák Mátyás r. k.
 Zilahi János g. n. e.

Elmaradtak:

Póhl Károly
 Farkucza Sándor g. n. e.
 Wechsler Fülöp isr.

Összesen 41.

Szófejtők első s második osztálya.

Bacsó Bálint
 Baghy István
 Balthazár György
 Balthazár József
 Bene Lajos
 Bíber Auzel g. n. e.
 Bukovinszky János
 Casetti Rudolf r. k.
 Dedinszky Károly
 Dobrovcszky Gyula
 Dombár László g. n. e.
 Eördögh Albert
 Eördögh Gyula
 Elefánt Sándor
 Farkas Lajos
 Fruda Mihály
 Horváth Károly
 Horváth Samu
 Jakubovits József
 Jánovszky Samu
 Jankó János
 Jeszenszky János
 Jeszenszky István
 Illovits György g. n. e.
 Kocsis Pál
 Könyecsnyi András
 Ladics György
 Lang Mihály
 Lengyel István
 Lesrich Ede
 Lesrich György
 Major Imre
 Marcsek István

Marsall János
 Mezihradszky Gyula
 Miklósi János
 Mili Athanasius g. n. e.
 Mojzsisovits Vilmos
 Mojzsisovits Samu
 Mudronyi Mihály
 Mudronyi Pál
 Nagy József h. v.
 Pecsénye István
 Pikó Gyula h. v.
 Peeva Henrik
 Póhl Gábor
 Povázsi György
 Pukánszky Sándor
 Rázmán András
 Róbr Daniel
 Ruzicska György
 Szarka István r. k.
 Sinkovicz Márton
 Schulz Lajos
 Szilágyi Károly
 Szombathelyi Antal r. k.
 Tömöry Pál
 Tún János
 Zvarinyi Lajos

Elmaradtak:

Erdensohn Márton isr.
 Kerda Miloslai g. n. e.
 Pomucz Péter g. n. e.
 Sinkovicz Samu.

Összesen 67.

Az egész ifjuság száma 207.

Österreichische Nationalbibliothek

